

Onderzoek:

Familiebedrijf krijgt onvoldoende aandacht in verkiezingsprogramma's

Door: prof.dr. Roberto Flören (Nyenrode Business Universiteit)

mr. Laura Bles-Temme en drs. Wilfred Castricum (RSM)

mr.drs. Mark Buitenhuis en drs. Yanka Ditewig RB (Van Lanschot Kempen).

Samenvatting – Familiebedrijf krijgt onvoldoende aandacht in verkiezingsprogramma's

Familiebedrijven goed voor 11 zetels. 97% gaat stemmen, maar belangen familiebedrijven in partijprogramma's onderbelicht.

De 750.000 directeuren en eigenaren van de Nederlandse familiebedrijven vormen een belangrijke doelgroep. Uit het Familiebedrijven-onderzoekspanel van RSM, Van Lanschot Kempen en Nyenrode Business Universiteit blijkt dat 97% van hen stelt dat zij gaan stemmen voor de komende Tweede Kamerverkiezingen. Zij representeren 11 zetels. 30% weet nog niet op welke partij zij gaan stemmen.

Ondanks het grote belang van familiebedrijven voor de Nederlandse economie, vindt 85% van de directeuren en eigenaren van Nederlandse familiebedrijven dat de politieke partijen te weinig rekening houden met hun belangen. Slechts 5% heeft er vertrouwen in dat de verkiezingen positief zullen uitwerken voor hun familiebedrijf. Ruim 78% vreest dat een nieuw kabinet de belemmeringen van het familiebedrijf niet goed gaat aanpakken. Van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven die al wel weten op welke partij zij gaan stemmen, gaat 57% VVD stemmen terwijl BBB en NSC beide 10% van de familiebedrijf-stemmen mogen verwachten.

De medio oktober beschikbare (concept) verkiezingsprogramma's zijn bekeken op voor familiebedrijven relevante passages. Het familiebedrijf wordt weinig benoemd door de verschillende partijen. Van de huidige partijen in de Tweede Kamer noemen D66, GroenLinks/PvdA, SP, Partij voor de Dieren, Volt, Denk en Bij het familiebedrijf helemaal niet. Samen zijn deze partijen momenteel goed voor 62 zetels in de Tweede Kamer. De overige partijen benoemen het familiebedrijf veelal summier. Maar liefst 76% van de directeuren van familiebedrijven vindt dat de verkiezingsprogramma's onvoldoende aandacht besteden aan de belangen van het familiebedrijf. Een uitgesproken oordeel en hopelijk aanleiding om in de kabinetsformatie en in toekomstige verkiezingsprogramma's meer aandacht aan het familiebedrijf te schenken.

De bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) staat de laatste jaren steeds meer in de (politieke) schijnwerpers. Partijen als GroenLinks/PvdA en Volt pleiten daarom voor afschaffing. Anderen strijden juist voor het behoud van de BOR, om de voortzetting van familiebedrijven te stimuleren. Onder meer CDA, VVD, NSC, D66 en BBB willen de BOR behouden in

een aangepaste vorm, zodat eventueel misbruik wordt tegengegaan. De vrijstelling in de BOR wordt vanaf 2025 aangepast. Maar liefst 61% van de directeuren van familiebedrijven heeft er geen of weinig vertrouwen in dat de BOR door het nieuwe kabinet gehandhaafd blijft na de voorgestelde aanpassing van de vrijstelling in 2025.

Daarnaast vindt 75% van hen dat de regeldruk excessieve vormen aanneemt voor hun familiebedrijf. Het gaat hen dan voornamelijk om regels die zij als overbodig zien. 87% van de familiebedrijven stelt dat de politieke partijen onvoldoende aandacht hebben voor de administratieve lastenverlaging van het familiebedrijf. Daar zou een nieuw kabinet toch een keer echt serieus werk van moeten maken.

1. Inleiding

Het belang van de familiebedrijven voor de Nederlandse economie kan niet vaak genoeg worden benadrukt. Het CBS (2022) heeft berekend dat er ruim 286.000 familiebedrijven in Nederland zijn. Dit betekent dat ongeveer 61% van alle bedrijven met personeel in Nederland, een familiebedrijf is. FBned (2023) stelt dat “familiebedrijven zorgen voor duurzame werkgelegenheid. Met continuïteit als basis, zijn familiebedrijven dé banenmotor voor de Nederlandse economie. In Nederland werken 2,2 miljoen mensen voor een familiebedrijf. Dat is 44% van alle werknemersbanen. Er zijn 565 familiebedrijven met meer dan 250 werknemers. Deze bedrijven zorgen samen voor ruim 664.000 banen.”

Het aantal eigenaren en directeurs van familiebedrijven vormt een aanzienlijke groep stemgerechtigden. Gemiddeld zijn er 2,4 eigenaren per familiebedrijf en 1,5 directeurs per familiebedrijf (Flören, et.al, 2010). Dat betekent dus bij elkaar opgeteld 683.000 familiebedrijf-eigenaren en 440.000 directeurs van familiebedrijven in Nederland. Bij familiebedrijven is er een grote overlap tussen directeurs en eigenaren. Ook neemt het aantal niet-familiedirecteurs bij familiebedrijven sterk toe. Deze hebben veelal geen eigendom in het familiebedrijf. Al met al zijn er ongeveer 750.000 directeurs en eigenaren van familiebedrijven in Nederland.

Met de nieuwe verkiezingen in aantocht en een daaropvolgende kabinetsformatie hebben wij onderzoek gedaan naar de aandacht die de Nederlandse politieke partijen schenken aan de belangen van het familiebedrijf. Voorts zijn de beschikbare (concept) verkiezingsprogramma's bezien op de voor familiebedrijven belangrijke passages. Enkele voor familiebedrijven relevante beleidsvoornemens hebben wij voorgelegd aan de deelnemers van het onderzoekspanel.

Begin oktober 2023 bundelden wij (RSM, Van Lanschot Kempen en Nyenrode) onze krachten en hebben we het onderzoek uitgezet onder de leden van twee onderzoekspanels¹. Wat verwachten deze familiebedrijven van de nieuwe verkiezingen? Hoeveel vertrouwen hebben zij dat hun belangen de komende jaren vertegenwoordigd worden door de politiek? En wat vinden zij van de beleidsvoornemens in de beschikbare verkiezingsprogramma's?

De resultaten van dit onderzoek laten een somber beeld zien van familiebedrijven. Zij voelen zich, ondanks hun grote belang voor de Nederlandse economie, niet of nauwelijks gehoord door de politiek. Sterker nog, de directeurs en eigenaren van familiebedrijven zien weinig positieve aanknopingspunten in de voor familiebedrijven relevante plannen in de diverse

verkiezingsprogramma's. Ook hebben ze er weinig vertrouwen in dat de verkiezingen positief gaan uitwerken voor hun familiebedrijf.

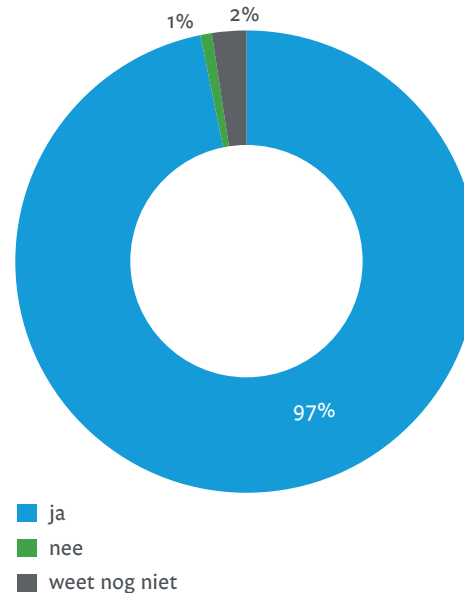
¹ Het gaat hier over het RSM-Nyenrode onderzoekspanel familiebedrijven en het Van Lanschot Kempen-Nyenrode onderzoekspanel familiebedrijven. Voor meer informatie zie de sectie 'Over het Familiebedrijven-onderzoekspanel'.

2. Het familiebedrijf: een belangrijke doelgroep naar de stembus

Uit nieuwsgierigheid vroegen we allereerst naar het stemgedrag van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven. In totaal vulden 125 respondenten deze vragen in, terwijl de onderzoeksbureaus die politieke peilingen doen veelal 1.000 tot 3.000 respondenten ondervragen. Maar die peilingen gelden voor de gehele Nederlandse stemgerechtigde bevolking (ongeveer 13,2 miljoen) en niet voor de ongeveer 750.000 directeuren en eigenaren van de 286.000 familiebedrijven in Nederland. Ook al geven de onderstaande resultaten slechts een indicatie van het stemgedrag van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven, is het wel interessant om de resultaten te beschrijven. Het gaat tenslotte om 750.000 potentiële stemmen van directeuren en eigenaren van familiebedrijven in Nederland.

Uit Figuur 1 blijkt dat er een zeer hoge opkomst van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven valt te verwachten voor de Tweede Kamerverkiezingen. 97% van de directeuren van de familiebedrijven stelt te gaan stemmen op 22 november 2023.

Figuur 1. Gaat de directeur van het familiebedrijf dit jaar stemmen voor de Tweede Kamerverkiezingen? (N=125)

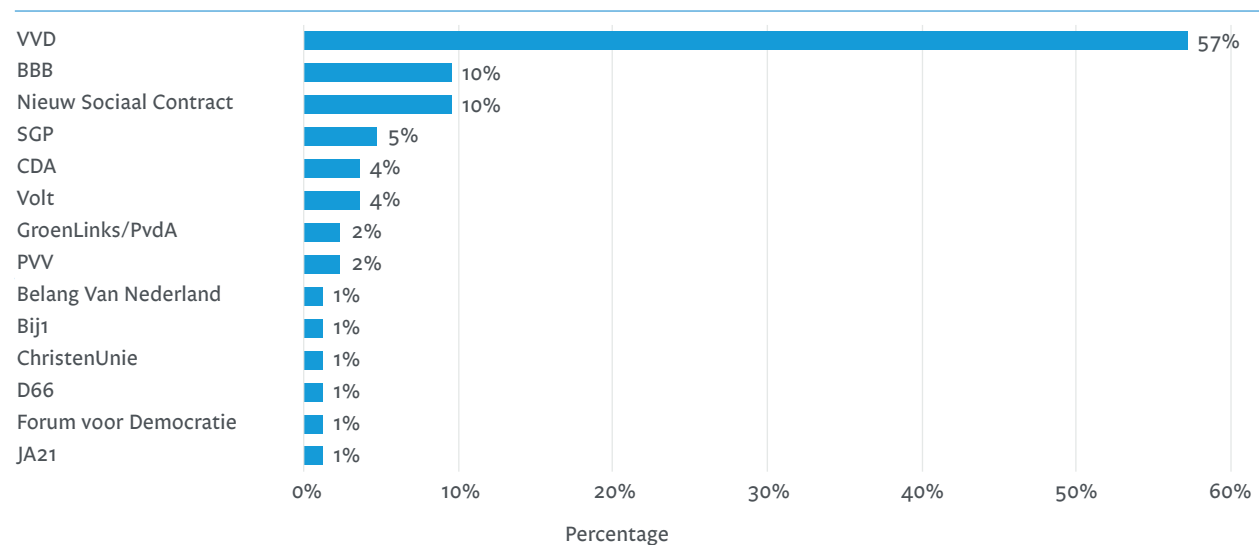
Van de ongeveer 750.000 directeuren en eigenaren van Nederlandse familiebedrijven zullen dus 727.000 hun stem uitbrengen tijdens de Tweede Kamerverkiezing (opkomst 97%). Bij de vorige Tweede Kamerverkiezingen in 2021 was er een landelijk opkomstpercentage van 78,7. Uitgaande van 13,2 miljoen stemgerechtigden betekent dit bij benadering 10,3 miljoen uitgebrachte stemmen. De directeuren en eigenaren van Nederlandse familiebedrijven zullen dan ongeveer 7% van de totale stemmen uitbrengen en dus 11 zetels in de Tweede Kamer kunnen kiezen. Met recht een interessante doelgroep voor politieke partijen.

Gezien het aantal zetels dat deze groep representeert, vroegen wij hen op welke partij zij van plan zijn te gaan stemmen. Een grote groep van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven, 30%, weet nog niet op welke partij zij gaan stemmen. Verder wil 2% van de respondenten niet aangeven op welke partij zij stemmen. In totaal hebben dus 84 respondenten hun stemvoorkeur aangegeven. In Figuur 2 staan de indicatieve resultaten. Duidelijk is in ieder geval dat de VVD veruit de meeste stemmen (57%) kan verwachten van de directeuren en eigenaren van de Nederlandse familiebedrijven op ruime afstand

gevolgd door de BBB en Nieuw Sociaal Contract (beide 10%). De 57% voor de VVD staan gelijk aan zes zetels die zij van het familiebedrijf kunnen verwachten.

Daarnaast is gevraagd hoelang de directeuren van de familiebedrijven verwachten dat het na de verkiezingen duurt voordat een nieuw kabinet is gevormd. Gemiddeld verwachten zij dat de formatie van een nieuw kabinet 7 maanden zal duren, waarbij 18% verwacht dat de gehele formatie minimaal een jaar duurt.

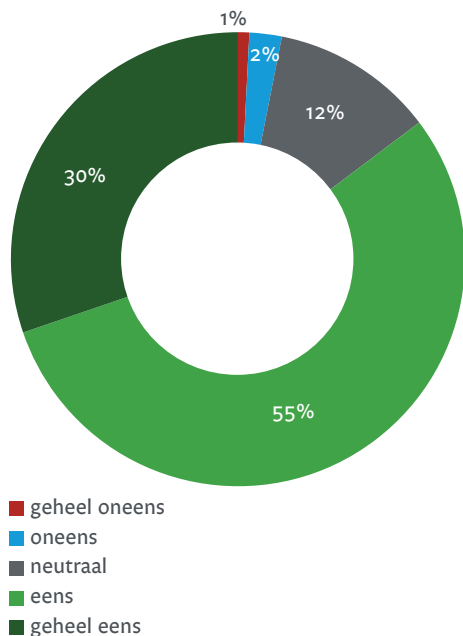
Figuur 2. Indicatief stemgedrag van directeuren van het familiebedrijf voor de Tweede Kamerverkiezingen? (N=84)

3. Weinig vertrouwen familiebedrijven in de politiek

Het mag geen verrassing zijn dat de politiek en het bedrijfsleven niet altijd dezelfde taal spreken. Ook lopen de belangen niet altijd parallel. Maar de resultaten van ons onderzoek geven wel een heel somber beeld. De Nederlandse familiebedrijven vinden dat de politieke partijen te weinig rekening houden met hun belangen.

Figuur 3. Stelling: De politieke partijen houden te weinig rekening met de belangen van het familiebedrijf.

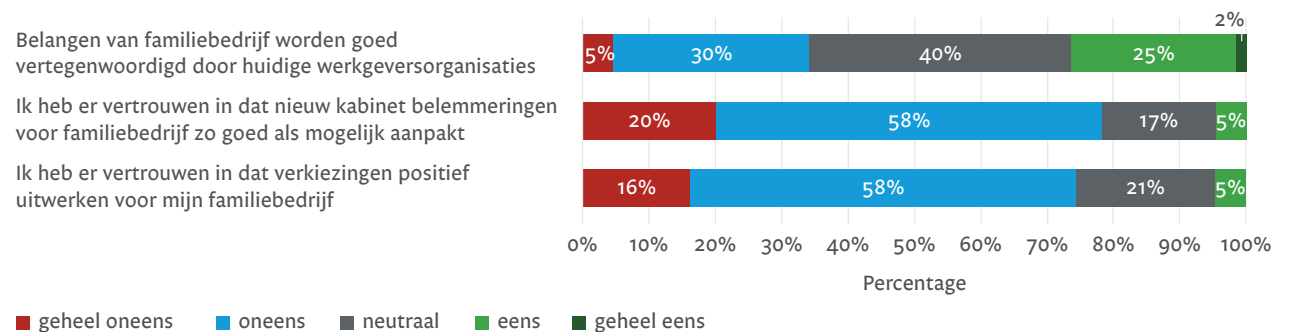
En dat terwijl het familiebedrijf zowel in de Troonrede van 2022 als die van 2023 werd benoemd. In de Troonrede van 2022 werd gerefereerd aan het familiebedrijf in relatie tot de vrees van boeren voor de continuïteit van hun bedrijf. In de Troonrede van 2023 werd onder meer het familiebedrijf genoemd als onderdeel van het innovatieve Nederlandse bedrijfsleven dat iedere dag opnieuw de basis legt voor onze welvaart.

Na de val van het kabinet zijn de politieke partijen weer aan zet. Maar liefst 85% van de directeuren van familiebedrijven geeft aan dat zij vinden dat de politieke partijen te weinig rekening houden met de

belangen van familiebedrijven (zie Figuur 3). Slechts 3% van de directeuren is het oneens met deze stelling.

Ook Figuur 4 laat vooral een treurig beeld zien. Slechts 5% van de directeuren en eigenaren van familiebedrijven stelt dat zij er vertrouwen in hebben dat de verkiezingen positief zullen uitwerken voor hun familiebedrijf. Terwijl 74% van de directeuren het (zeer) oneens is met de eerder aangehaalde stelling.

Figuur 4. Stellingen over vertrouwen in verkiezingen, het nieuwe kabinet en de belangenvertegenwoordigers.

Het vertrouwen dat na de verkiezingen een kabinet wordt gevormd dat wel voldoende aandacht zal hebben voor de belangen van familiebedrijven, is ook al niet hoog. Ruim 78% van de directeuren van familiebedrijven is het (zeer) oneens met de stelling dat zij er vertrouwen in hebben dat een nieuw kabinet de belemmeringen van het familiebedrijf zo goed als mogelijk aanpakt.

De familiebedrijven zijn iets positiever over de werkgeversorganisaties. Zo stelt 27% van de directeuren van familiebedrijven dat de belangen van het familiebedrijf goed worden vertegenwoordigd door de huidige werkgeversorganisaties. Echter, 35% van de directeuren van familiebedrijven vindt juist dat deze werkgeversorganisaties onvoldoende hun belangen vertegenwoordigen.

4. Verkiezingsprogramma's

De meeste politieke partijen hebben hun (concept) verkiezingsprogramma's gepresenteerd. Wij hebben de beschikbare verkiezingsprogramma's bekeken op voor familiebedrijven relevante passages. Het familiebedrijf wordt weinig benoemd door de verschillende partijen. Van de huidige partijen in

de Tweede Kamer noemen D66, GroenLinks/PvdA, SP, Partij voor de Dieren, Volt, Denk en Bij1 het familiebedrijf helemaal niet. Samen zijn deze partijen momenteel goed voor 62 zetels in de Tweede Kamer. In Tabel 1 staat een overzicht van alle passages, die wij hebben kunnen vinden in de (concept)

verkiezingsprogramma's van de grotere politieke partijen, waarin het familiebedrijf wordt benoemd. De passages in de verkiezingsprogramma's die enkel over agrarische familiebedrijven gaan, hebben wij ingekort. Deze passages richten zich namelijk hoofdzakelijk op de stikstofproblematiek.

Tabel 1. Overzicht van passages over familiebedrijven in de (concept) verkiezingsprogramma's.

VVD	<p>We behouden onze familiebedrijven. Daarom wil de VVD dat de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) behouden blijft. De eisen voor toepassing van de BOR moeten daarbij beter aansluiten bij de behoeften van ondernemers, terwijl we oneigenlijk gebruik tegengaan.</p> <p>Heel Nederland is gebaat bij krachtige regionale economieën. Daarbij willen we vanuit de kansen in een regio werken, door te investeren in de werkgelegenheid en de daarbij behorende voorzieningen. Familiebedrijven en het mkb zijn daarbij cruciaal.</p> <p>Box 3 wordt hervormd naar een belasting op reëel rendement, met de mogelijkheid om verliezen en kosten te verrekenen. Daarbij kiezen we voor een eerlijk en toekomstbestendig stelsel van belasting op vermogensinkomsten, met oog voor illiquide vermogens, zoals aandelen in startups, familiebedrijven en vastgoed, en met een vrijstelling voor kleine spaarders.</p>
D66	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
PVV	Hardwerkende boeren, vaak familiebedrijven die van generatie op generatie zijn gegaan, zorgen voor ons dagelijks voedsel. Ooit waren we als Nederland nog collectief trots op onze boerenstand, op hun belangrijke werk en op ons prachtige landschap van grazende koeien in uitgestrekte weilanden. (...) De boeren moeten blijven.
GroenLinks/PvdA	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
CDA	<p>We koesteren onze familiebedrijven om hun oog voor de volgende generaties. Vanuit een gedeeld toekomstperspectief zijn overheid, werkgevers en werknemers samen verantwoordelijk voor het oplossen van problemen. Deze denkwijze, de Rijnlandse benadering, is actueler en meer nodig dan ooit.</p> <p>Het CDA staat zij aan zij met de grote en kleine familiebedrijven om hun focus op de nieuwe generaties en de sterke worteling in de samenleving. We behouden de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR), maar maken deze ongevoelig voor misbruik.</p>
SP	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
Forum voor Democratie	<p>Het mkb wordt onevenredig zwaar getroffen door regulering. Terwijl deze sector het hart vormt van onze economie: het mkb zorgt voor innovatie en creëert 70% van de werkgelegenheid. Dikwijls gaat het hierbij om familiebedrijven. Fiscale maatregelen zijn daarom geboden om hun stabiliteit te verzekeren - zoals het afschaffen van de erf- en schenkbelastingen en het handhaven van de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR).</p> <p>Met de absurde stikstofregels maakt het kabinet boeren het werken onmogelijk. Landonteigening dreigt voor velen. Familiebedrijven staan op omvallen.</p>

Partij voor de Dieren	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
ChristenUnie	<p>Het belang van het mkb en familiebedrijven. Ondernemers geven vorm aan goed werkgeverschap. Ze voegen ook sociale meerwaarde toe aan de samenleving. Wel heeft de coronacrisis, net als eerder de bankencrisis, ook laten zien hoe afhankelijk ondernemingen zijn van een goed functionerende overheid en van publieke voorzieningen. Die afhankelijkheid schept verplichtingen. Van ondernemers en bedrijven mag gevraagd worden om dienstbaar te zijn aan de samenleving.</p> <p>Koester familiebedrijven door een faire bedrijfsoverdracht. De continuïteit van een familiebedrijf mag niet in gevaar komen wanneer deze van de ene generatie naar de volgende wordt overgedragen. Zeker voor bedrijven in de agrarische sector, met vaak dure grond én relatief lage verdiensten, is een goede (fiscale) regeling bij bedrijfsoverdracht van levensbelang. We handhaven daarom de BOR-regeling. Wel kan deze beperkt worden voor niet bedrijfsgebonden activa als onroerend goed en liquiditeiten. En tegelijk willen we zorgen dat geld dat in het familiebedrijf zit na de bedrijfsoverdracht in het bedrijf blijft en niet vrijwel belastingvrij bij privépersonen terecht komt. Om te voorkomen dat belastingheffing bij de overdracht tot liquiditeitsproblemen leidt, stellen wij een verruiming van de betalingsperiode voor.</p> <p>Vaak zijn het familiebedrijven die, met inzet van veel tijd en veelal tegen te lage prijzen, ons van voedsel voorzien en voor onze omgeving zorgen. (...) We waarderen onze agrarische sector.</p>
SGP	Mkb'ers en familiebedrijven vormen de ruggengraat van de Nederlandse economie. Stevig ingebed in de buurt of streek, met oog voor de werknemer en de maatschappelijke omgeving. Tegen die achtergrond moet de rode loper worden uitgerold voor verantwoorde ondernemers. Wet- en regelgeving zit veel te vaak in de weg. In het huidige regeloerwoud kan zeker een kwart van de regels worden geschrapt. Het mkb is gebaat bij een verlaging van de lasten, onder andere door een lagere winstbelasting.
Volt	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
JA21	<p>De 285.000 familiebedrijven in Nederland zijn goed voor 31% van alle banen in ons land. Familiebedrijven zijn geworteld in Nederland en leveren voor lange termijn een grote economische bijdrage aan ons land. Om deze bedrijven en de daarmee gepaarde investeringskracht voor ons land te behouden, is het van wezenlijk belang om de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) niet te versoberen.</p> <p>Visserij vindt in Nederland historisch plaats door familiebedrijven met gedeelde kennis en een specifieke sociale organisatie. (...) Onze partij vindt dat de visserij ook voor toekomstige generaties aantrekkelijk moet blijven.</p>
Denk	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
BBB	<p>En vergeet ook niet de rol van boeren en bedrijfsleven, vaak familiebedrijven, in sociaal-culturele evenementen in de regio's. Vaak leveren ze vrijwilligers, ondersteunen ze lokale feesten en sportevenementen of stellen ze - in het geval van boeren - hun weiland ter beschikking voor een feest en helpen ze mee met het opbouwen van het feestterrein.</p> <p>We geven ruimte aan en koesteren onze maakindustrie, familiebedrijven en ondernemers. (...) Ondernemen vindt plaats bij bedrijven, van multinationals, grote ondernemingen, familiebedrijven, mkb'ers tot zzp'ers. Het mkb en de familiebedrijven spelen een belangrijke rol in het creëren en behoud van onze welvaart. Deze ondernemingen zijn verantwoordelijk voor ongeveer 70% van de banen in Nederland. BBB vindt dat de overheid een beleid moet voeren wat deze ondernemers voor Nederland behoudt.</p> <p>De bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) die essentieel is voor de continuïteit van Nederlandse familiebedrijven wordt gehandhaafd met de tarieven van 2023.</p>
Bij1	Geen specifieke aandacht familiebedrijf in verkiezingsprogramma.
BNVL	BNVL wil de erf- en schenkbelasting afschaffen. Geld waarover al meerdere keren belasting is betaald is van de hardwerkende en sparende Nederlander zelf en de overheid mag daar niet nogmaals belasting over heffen. Bovendien kunnen familiebedrijven op die manier zonder problemen de ondernemingen overdragen aan volgende generaties.

NSC

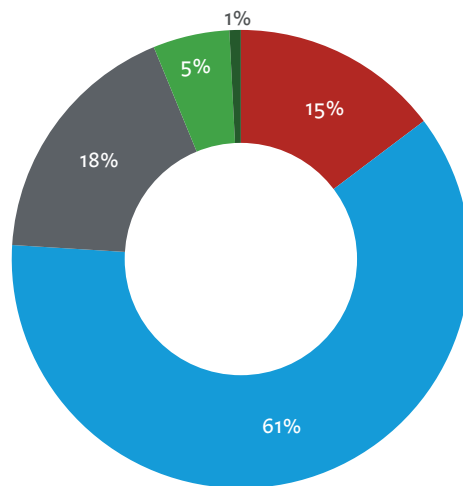
We beschouwen het midden- en kleinbedrijf (mkb) en familiebedrijven als de hoeksteen van onze economie. Vaak innovatief, internationaal opererend, met oog voor hun omgeving en hun medewerkers. Het zijn bovendien de ondernemers die permanent investeren in de ontwikkeling van hun bedrijf met het oog op de lange termijn. Dit in tegenstelling tot bedrijven die – aangemoedigd door fiscale regelingen – door private equity worden volgeladen met schulden en hoge winsten uitkeren aan hun aandeelhouders.

We doen een gericht onderzoek en vergelijken de fiscale en andere mogelijkheden van private equity en traditionele stabiel en conservatief gefinancierde familiebedrijven. We zorgen ervoor dat er een gelijk speelveld ontstaat tussen deze twee groepen en zullen dus een aantal belastingvoordelen van private equity terugdringen. De fiscale bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) voor familiebedrijven wordt behouden als waarborg voor de continuïteit van werkgelegenheid en bedrijvigheid.

In box 3 gaan we daadwerkelijke inkomsten en winsten (in plaats van fictief rendement) uit vermogen eerlijk belasten. We houden hierbij rekening met de problematiek rondom de nog niet verzilverde papieren winsten van zogeheten ‘incourante vermogensbestanddelen’, zoals grond, panden, aandelen in familiebedrijven etcetera. We beperken de mogelijkheden om deze heffing te ontwijken, zowel grensoverschrijdend als in het binnenland.

Aan de leden van ons familiebedrijven-onderzoekspanel vroegen wij of zij vinden dat de verkiezingsprogramma's voldoende aandacht besteden aan de belangen van het familiebedrijf (zie Figuur 5). Maar liefst 76% van de directeuren van familiebedrijven vindt dat de verkiezingsprogramma's onvoldoende aandacht besteden aan de belangen van het familiebedrijf. Een uitgesproken oordeel en hopelijk aanleiding om in de kabinetsformatie en in toekomstige verkiezingsprogramma's meer aandacht aan het familiebedrijf te schenken.

Figuur 5. Stelling: Ik vind dat de verkiezingsprogramma's voldoende aandacht besteden aan de belangen van het familiebedrijf.

- geheel oneens
- oneens
- neutraal
- eens
- geheel eens

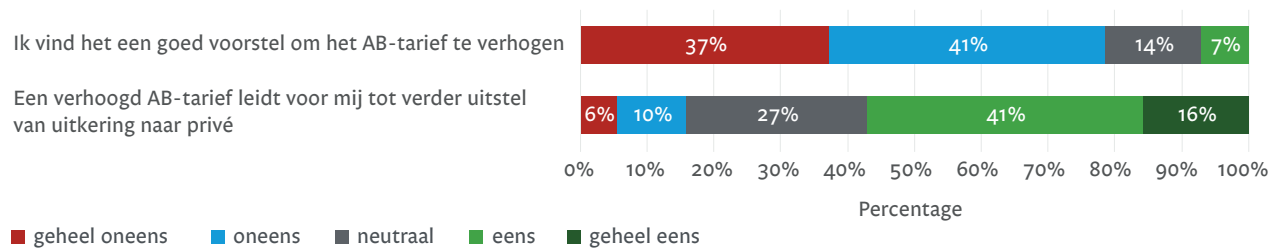

5. Aanmerkelijk belang-tarief en plannen Tweede Kamer

De politieke partijen hebben onder meer hun ideeën over het aanmerkelijk belang-tarief (AB-tarief) geuit in hun verkiezingsprogramma's. In het verkiezingsprogramma van D66 staat het idee om aanmerkelijkbelanghouders eerlijker te belasten. Hierdoor worden de mogelijkheden tot belastinguitstel en andere fiscale voordelen beperkt. De afgelopen jaren is het AB-tarief verhoogd van 25% naar 26,9%. Vanuit de Tweede Kamer is een voorstel gedaan om het AB-tarief voor 2024 voor dividenduitkeringen boven de € 67.000 niet naar de geplande 31% maar naar 33% te verhogen. De directeuren van familiebedrijven zijn absoluut niet te spreken over het voorstel vanuit de Tweede Kamer om het AB-tarief te verhogen naar 33% (zie

ook Figuur 6). Ruim 78% van de directeuren van familiebedrijven is tegen een nog verdere verhoging van het AB-tarief. Slechts 7% van de directeuren is voor deze verhoging. Een mogelijke reactie van eigenaren van familiebedrijven op deze verdere verhoging van het AB-tarief is het uitstellen van uitkeringen naar privé. 57% geeft inderdaad aan dat deze verhoging van het AB-tarief in hun specifieke geval zal leiden tot verder uitstel van uitkering naar privé. Slechts 16% is het hiermee oneens. Genoemd voorstel is op 27 oktober 2023, nadat de uitkomsten van de deelnemers van het onderzoekspanel zijn ontvangen, bij amendement door de Tweede Kamer aanvaard.

Figuur 6. Stellingen over verdere verhoging AB-tarief niet naar 31% maar 33% per 2024.

6. De bedrijfsopvolgingsregeling

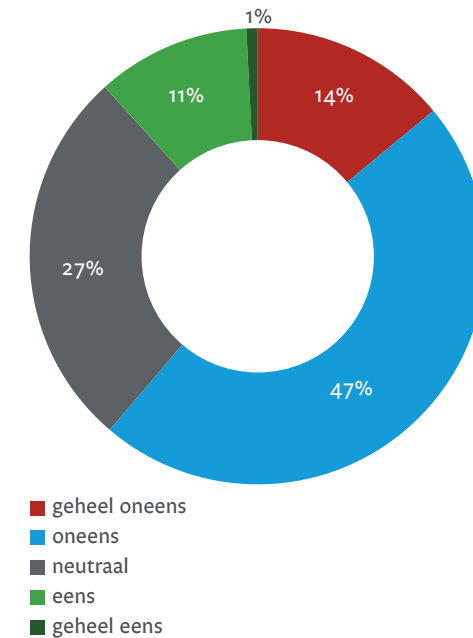
De bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) staat de laatste jaren steeds meer in de (politieke) schijnwerpers. Sommigen vinden dat de faciliteit te ruim is. Volgens het Ministerie van Financiën bereikt de BOR haar doelen niet. Partijen als GroenLinks/PvdA en Volt pleiten daarom voor afschaffing. Anderen strijden juist voor het behoud van de BOR, om de voortzetting van familiebedrijven te stimuleren. Vooral de grotere familiebedrijven vrezen dat bij een verdere versobering van de BOR, (onderdelen van) bedrijven verkocht moeten worden of dat verhuizing naar het buitenland noodzakelijk wordt. Onder meer CDA, VVD, NSC, D66 en BBB willen de BOR behouden in een aangepaste vorm, zodat eventueel misbruik wordt tegengegaan.

De uitsluiting van aan derden verhuurd vastgoed voor de BOR gaat per 2024 in. De vrijstelling in de BOR wordt vanaf 2025 aangepast. De eerste 1,5 miljoen euro (nu: 1,2 miljoen euro) van de waarde van de onderneming wordt voor 100% vrijgesteld. Tijdens de dataverzameling werd er

nog vanuit gegaan dat over het meerdere aan ondernemingsvermogen de vrijstelling werd verlaagd van 83% naar 70%. Dit percentage is op 27 oktober 2023 per amendement aangepast naar 75. Desalniettemin betekent dit, dat de belastingdruk omhooggaat voor ondernemingen met een hoge waarde.

Aan de leden van het onderzoekspanel is gevraagd of zij er vertrouwen in hebben dat een nieuw kabinet de voorgestelde vrijstelling van de BOR van 83% naar 70% in stand houdt en niet nog verder verlaagt (zie Figuur 7). Uit de antwoorden blijkt wederom een groot wantrouwen van de directeuren van familiebedrijven richting de politiek. Maar liefst 61% van de directeuren van familiebedrijven heeft er geen of weinig vertrouwen in dat de BOR door het nieuwe kabinet gehandhaafd blijft na de voorgestelde aanpassing van de vrijstelling in 2025. Slechts 12% van de directeuren vertrouwt erop dat de BOR niet nog verder verlaagd wordt door een nieuw kabinet.

Figuur 7. Stelling: Ik heb er vertrouwen in dat een nieuw kabinet de voorgestelde vrijstelling van de BOR van 83% naar 70% in stand houdt en niet nog verder verlaagt.

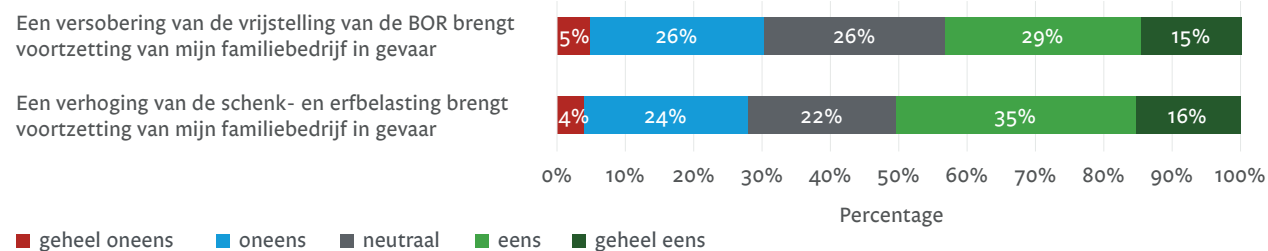

Uiteraard is nog niet bekend welke kant de plannen van het nieuwe kabinet zullen opgaan. De directeurs van familiebedrijven geven echter zeer duidelijk aan dat een eventuele versoering van de vrijstelling van de BOR, en een eventuele verhoging van de schenk- en erfbelasting, aanzienlijke gevaren meebrengt voor de voortzetting van

hun familiebedrijf (zie Figuur 8). 44% van de directeurs van familiebedrijven vreest voor de voortzetting van hun familiebedrijf als de vrijstelling van de BOR wordt versoerd. Bij een eventuele verhoging van de schenk- en erfbelasting vreest zelfs 51% van de directeurs voor de voortzetting.

Figuur 8. Stellingen over versoering van de vrijstelling van de BOR en verhoging schenk- en erfbelasting en de gevaren die dit meebrengt voor de voortzetting van het familiebedrijf.

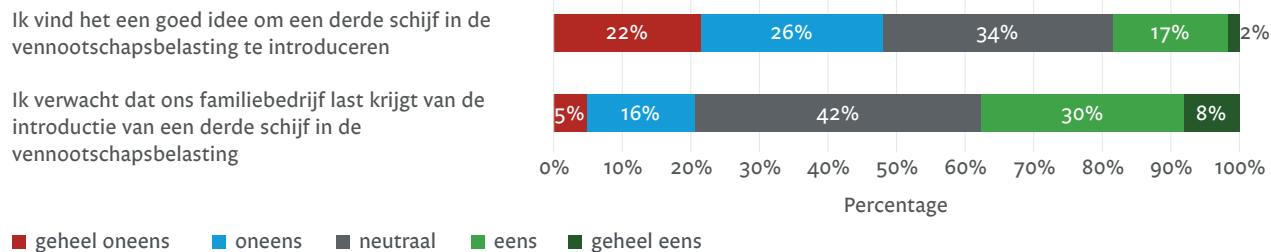
7. Derde schijf in vennootschapsbelasting

In het verkiezingsprogramma van de BBB staat dat onderzocht wordt of een extra (derde) schijf geïntroduceerd kan worden binnen de vennootschapsbelasting. In deze extra schijf worden winsten boven een bepaald bedrag extra belast. En binnen groepsstructuren wordt vennootschapsbelasting op basis van geconsolideerde winst geheven. Het is vermeldingswaardig dat deze politieke partij de belastingdruk voor bedrijven niet verder wil laten oplopen.

Het lastige aan de intenties van de BBB is dat de uitwerking van de plannen nog nader moet worden onderzocht. Toch hebben wij de deelnemers aan

het onderzoekspanel al gevraagd of zij het een goed idee vinden om een extra (derde) schijf te introduceren in de vennootschapsbelasting (zie Figuur 9). Van de directeuren van familiebedrijven vindt 19% deze introductie van een derde schijf een goed idee. 48% vindt het juist geen goed idee. Verder verwacht 38% van de directeuren van familiebedrijven dat hun bedrijf last krijgt van de introductie van een derde schijf in de vennootschapsbelasting. Uit de resultaten komt verder naar voren dat veel respondenten met neutraal antwoorden. Dit komt waarschijnlijk doordat de plannen nu nog niet concreet genoeg zijn om een duidelijk oordeel erover te vellen.

Figuur 9. Stellingen over introductie derde schijf in vennootschapsbelasting.

8. De administratieve lasten en regeldruk

VNO/NCW (2023) stelt op haar website het volgende: “Regeldruk is vaak een bron van irritatie en hinder voor veel ondernemers. Regeldruk (in brede zin: nalevingskosten, administratieve- én toezichtlasten) houdt ondernemers van het ondernemen af. Daarom is het verminderen van regeldruk een belangrijk aandachtspunt voor ons. Systematisch en consequent moet het mes worden gezet in allerlei administratieve lasten en overbodige regels. Dat geeft ondernemers meer ruimte en zorgt voor lagere kosten.”

Voor veel (familie)bedrijven zijn de administratieve lasten en regeldruk al vele jaren een doorn in het oog. Ondanks de vele beloften van de politiek lijkt er weinig gehoor te worden gegeven aan de wensen van het bedrijfsleven. Aan het onderzoekspanel familiebedrijven vroegen wij hoe zij de regeldruk ervaren en of zij vinden dat de politieke partijen hier voldoende aandacht aan besteden. Uit Tabel 2 blijkt duidelijk dat de directeurs van familiebedrijven zich opwinden over de regeldruk.

Zo is 75% van hen het eens met de stelling dat de regeldruk excessieve vormen aanneemt voor hun familiebedrijf. Het gaat hen dan voornamelijk om regels die zij als overbodig zien. Een van de nieuwe eisen aan ondernemingen is bijvoorbeeld het verplicht opnemen (en laten controleren) van niet-financiële informatie, met name op het gebied van duurzaamheid, in het jaarverslag. Deze regelgeving geldt nu alleen nog voor grote bedrijven (> 40 miljoen euro omzet), maar zal uiteindelijk ook voor middelgrote bedrijven van toepassing worden. Hiervan geeft 40% van de directeurs aan dat zij een duurzaamheidspassage nuttig vinden voor hun familiebedrijf. Lang niet alle verplichtingen worden daarom als zinloos ervaren. Echter 87% van de directeurs van familiebedrijven stelt dat de politieke partijen onvoldoende aandacht hebben voor de administratieve lastenverlaging van het familiebedrijf. Daar zou een nieuw kabinet toch een keer echt serieus werk van moeten maken.

Tabel 2. Stellingen over administratieve lasten en regeldruk.

	(geheel) oneens	(geheel) eens
De regeldruk neemt excessieve vormen aan voor mijn familiebedrijf.	10%	75%
Politieke partijen hebben voldoende aandacht voor de administratieve lastenverlaging van het familiebedrijf.	87%	5%
Ik vind het toevoegen van een duurzaamheidspassage in de jaarrekening nuttig voor mijn familiebedrijf.	33%	40%

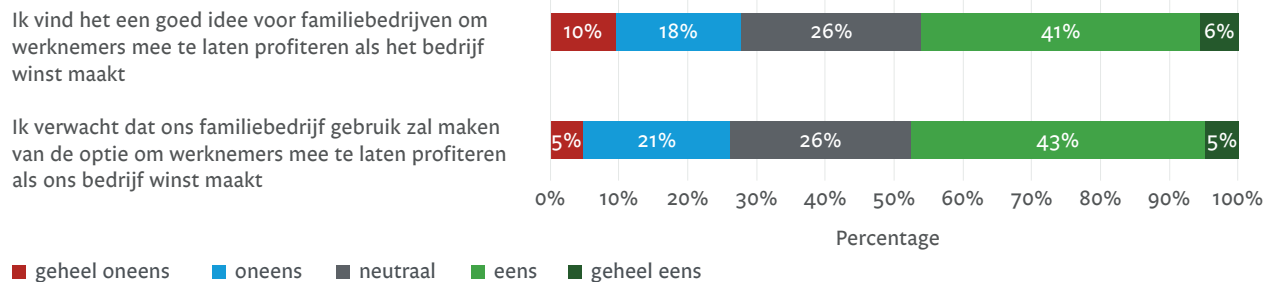

9. Werknemers mee laten delen in winst van het bedrijf

In het verkiezingsprogramma van de VVD staat dat zij meer mogelijkheden willen creëren om werknemers meer mee te laten delen in de winst die het bedrijf maakt. Als het dus goed gaat met een bedrijf, moet het ook goed gaan met de werknemers van dat bedrijf. Dit plan is nog niet verder uitgewerkt, maar we hebben deze intentie toch voorgelegd aan de leden van het familiebedrijven-onderzoekspanel.

De directeuren van familiebedrijven blijken redelijk positief over de optie om werknemers mee te laten delen in de winst van hun bedrijf. 47% van de directeuren vindt het een goed idee om werknemers mee te laten delen in de winst. 28% is het hiermee oneens (Zie Figuur 10). Vergelijkbare percentages komen naar voren bij de verwachtingen van de directeuren of zij zelf hiervan gebruik zouden maken. 48% van de familiebedrijf-directeuren verwacht dit te gaan doen, terwijl 26% juist verwacht dit niet te doen.

Figuur 10. Stellingen over de mogelijkheid om werknemers mee te laten delen in de winst van het bedrijf.

10. Bredere toegang tot financiering familiebedrijf

In sommige verkiezingsprogramma's wordt voorgesteld om een bredere toegang voor financiering van het familiebedrijf te creëren. Wat dit precies inhoudt, is nog onduidelijk. Uit de resultaten die gepresenteerd staan in Tabel 3 blijkt dat de directeuren positief reageren op dit voorstel. Zo vindt

72% van de directeuren van familiebedrijven het een goed idee om een bredere toegang voor financiering van het familiebedrijf te creëren. 40% van de directeuren verwacht zelfs dat hun bedrijf gebruik zal maken van de mogelijkheid tot bredere toegang voor financiering.

Tabel 3. Stellingen over bredere toegang tot financiering familiebedrijven

	(geheel) oneens	(geheel) eens
Ik vind het een goed idee om een bredere toegang voor financiering van het familiebedrijf te creëren.	3%	72%
Ik verwacht dat ons familiebedrijf gebruik zal maken van de mogelijkheid tot bredere toegang voor financiering.	23%	40%

11. Adviezen van familiebedrijven aan het kabinet

Ten slotte vroegen wij de directeuren van de familiebedrijven welke beleidswensen zij hebben voor het nieuwe kabinet. Een aantal van deze beleidswensen zijn weergegeven in Kader 1.

Kader 1. Beleidswensen van directeuren van familiebedrijven voor het nieuwe kabinet

Behartig het belang van familiebedrijven:

- Meer de focus op familiebedrijven. Deze hebben een ziel en maken het verschil. Minder focus op de grote concerns en private equity.
- Het familiebedrijf is een onmisbare schakel in ons ondernemingsklimaat in Nederland. Onmisbaar voor onze bestaanszekerheid. Het lijkt alsof ondernemen een vies woord is geworden.
- Voordelen van multinationals ten opzichte van familiebedrijven afschaffen.
- Mkb en familiebedrijven zijn de motor van de Nederlandse economie. Ik wens dat de belangen van deze bedrijven meer centraal gesteld worden.
- Meer aandacht voor het belang van het mkb en familiebedrijven.

Werken moet lonen/toeslagen:

- Meer werken moet lonend zijn. Wij hebben werknemers die geen loonsverhoging willen uit angst voor de armoedeval (als gevolg van opschorten toeslagen).
- Overwerk minder zwaar belasten waardoor een extra inspanning door de werknemer ook beloond wordt en niet bestraft.

- Redelijkheid en billijkheid. Mensen die hard voor hun centjes werken niet zwaarder belasten dan een parttimer die ervoor kiest om meer te genieten van vrije tijd in ruil voor minder geld.
- Toeslagensysteem moet op de helling. Meer werken moet lonen.
- Arbeid gelijk belasten. Netto-inkomsten van zzp'ers wijken teveel af van werknemers in loondienst.
- Alle bestaande toeslagen stoppen en mensen gewoon weer laten werken voor hun geld. Met een vangnet voor diegenen waarbij het echt noodzakelijk is.

Belastingen:

- Meer steun voor familiebedrijven, en de eigenaren laten profiteren van de enorme risico's die zij blijvend durven nemen. Anders kan de volgende generatie eigenaren niet blijven investeren.
- BOR voor echte bedrijfsactiviteiten blijven handhaven voor concurrentiepositie met buitenland.
- Een zuiver en eerlijk systeem voor box 3. Reductie van schenkbelasting aan kinderen, om dat vermogen op te bouwen is al genoeg belasting betaald.

- Reorganisatie van toeslagenstelsel en belastingstelsel, met name de loonbelasting. Beide het beginsel van de complete problematiek rond arbeidstekorten. Werken loont niet meer.
- De BOR is echt niet voor een handvol rijke families. De BOR is bedoeld om ervoor te zorgen dat bedrijven in handen kunnen blijven van families en niet worden opgekocht door buitenlandse investeerders. Het geld zit in een bedrijf en is niet een vrij opneembaar bedrag.

Regeldruk:

- De administratieve lasten en verplichtingen zijn in veel gevallen te zwaar. Geef de ondernemers lucht.
- Less is more. De regeldruk neemt explosief toe en slaat naar mijn mening volledig door.
- Minder regeldruk zou geweldig zijn, maar ik ben daar niet positief over.
- Nu werkelijk een keer een stop op de continue stroom van regels en wetgeving met over het algemeen een veel te korte implementatie periode. De politiek heeft geen idee wat de gemiddelde 'mkb'er over zich uitgestort krijgt aan goed bedoelde wet- en regelgeving en wat de impact is.

Leefbaarheid en duurzaamheid:

- Er is uiteindelijk maar één thema dat overal bovenuit stijgt, namelijk het leefbaar houden van onze planeet.
- Houd de motor van de economie draaiende. De ondernemers willen ook verduurzamen maar de fondsen waarmee dat betaald moet worden komen beschikbaar door middel van winsten.
- Stimulering duurzaamheid binnen familiebedrijven door verdergaande subsidiëring van onderhoud en elektrificering.
- Duurzaamheid is heel belangrijk. Gecombineerd met een helder, duidelijk en realistisch asielbeleid.
- Veel meer aandacht voor klimaatbeleid.

Langetermijnvisie:

- Een visie. Dus niet voor over een regeerperiode van vier jaar, maar voor tien of twintig jaar.
- Rationeel een langetermijnstrategie formuleren voor Nederland en het overheidsapparaat inkrimpen.
- Niet excessief reageren met wetgeving op incidenten. Bezien of zaken voor het merendeel wel goed verlopen. Niet regeren op basis van mediaberichtgeving. We moeten leren accepteren dat niet alles altijd voor iedereen perfect te regelen is.
- Nederland regeren vanuit een visie, een beeld van het land waarin we willen wonen. Niet, zoals nu, vanuit het nemen van maatregelen om ongewenst gedrag bij een kleine groep tegen te gaan.
- Dit keer eindelijk eens een zakenkabinet met zeer gekwalificeerde ministers. Als ze deskundig en economisch onderlegd zijn, maakt het niet uit van welke partij.

Overheidsuitgaven en het bedrijfsleven als melkkoe:

- Gebruik ondernemend Nederland niet als cash cow om de ellende die ze zelf veroorzaken op te knappen. De kosten van het ambtelijk apparaat worden niet of nauwelijks gereduceerd.
- Het familiebedrijf is al jaren de motor van de economie. Het is niet verstandig om deze zwaarder te gaan belasten. Dit zal ervoor gaan zorgen dat er geen bedrijfsopvolgingen meer plaatsvinden, maar dat familiebedrijven worden verkocht aan investeerders.
- Neem eerst de overheidsuitgaven onder de loep om vervolgens zelf kostenbesparend en efficiënter te werken. Niet de tekorten op het bedrijfsleven verhalen. De economie neigt een vicieuze cirkel te worden.
- Je kunt niet meer uitgeven dan er aan belastingopbrengst is. Zorg voor een consistent fiscaal beleid en wentel extra uitgaven niet af op ondernemers.
- Familiebedrijven zijn geen melkkoe. Houd net als familiebedrijven, de lange termijn in het vizier waar het gaat om werkgelegenheid etc.

Respect:

- Ga weer regeren en wees niet druk met persoonlijke belangen en elkaar afbranden.
- Met respect met elkaar omgaan.
- De Tweede Kamer moet het landsbelang dienen, niet het eigen partijbelang. Bovendien moeten ze ophouden met het op de man spelen. Dat neemt soms belachelijke vormen aan.

Literatuurverwijzingen

CBS (2022), Familiebedrijven in Nederland 2020-2021, Den Haag.

Flören, R.H., Uhlener, L.M., Berent, M.M. (2010), Family business in the Netherlands: Characteristics and success factors, rapport Breukelen: Nyenrode Business Universiteit.

<https://fbned.nl/nl/over-fbned/beinvloeden/familiebedrijveninnederland>

<https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2022/09/20/troonrede-2022>

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2023/09/19/troonrede-2023>

<https://www.vno-ncw.nl/standpunten/administratieve-lasten-en-regeldruk>

Over RSM

RSM is dé adviseur op het gebied van Assurance, Tax en Consulting voor middelgrote organisaties en familiebedrijven op de nationale en internationale markt. Al meer dan 100 jaar is RSM een vertrouwd gezicht bij vele ondernemingen in Nederland; verspreid over zeven vestigingen met ruim 650 professionals. RSM is wereldwijd één van de snelst groeiende netwerken op het gebied van assurance, belastingadvies en consulting advies in de wereld met een sterke focus op de Middle Market. Voor internationale dienstverlening in meer dan 120 landen maken wij gebruik van het RSM-netwerk, welke het 6e grootste ter wereld is. RSM ondersteunt de groei en ontwikkeling van de (grotere) (internationale) familiebedrijven in het mkb.

Over Van Lanschot Kempen

Van Lanschot Kempen is een onafhankelijke, gespecialiseerde wealth manager, actief in private banking, investment management en investment banking. Ons

doel is het behoud en de opbouw van vermogen, op een duurzame manier, zowel voor onze klanten als voor de samenleving waar we deel van uitmaken. Door onze langetermijnfocus willen we onze klanten helpen om door de onvermijdelijke transitie van onze tijd te navigeren en het creëren van positieve financiële en niet-financiële waarde. Van Lanschot Kempen, genoteerd aan Euronext Amsterdam, is de oudste onafhankelijke financiële instelling van Nederland met een geschiedenis die teruggaat tot 1737.

Over Nyenrode Business Universiteit

Nyenrode Business Universiteit is de enige particuliere universiteit van Nederland, opgericht in 1946 voor en door het bedrijfsleven. Nyenrode is een begrip op het gebied van familiebedrijven en doet hier al sinds 1992 onderzoek naar. De connectie met het bedrijfsleven is nog steeds haar levensader, waarbij de onderzoeksresultaten ten goede van zowel het bedrijfsleven als de studenten komen.

Over het Familiebedrijven-onderzoekspanel

In 2019 zijn RSM en Nyenrode Business Universiteit een onderzoekspanel gestart, gericht op familiebedrijven. Vervolgens zijn Van Lanschot Kempen en Nyenrode in 2022 ook hun eigen onderzoekspanel begonnen, gericht op familiebedrijven. Voor dit onderzoek zijn beide onderzoekspanels gecombineerd. Aan het gecombineerde panel werken nu ruim 250 grotere familiebedrijven mee en het aantal stijgt gestaag. De gegevens voor het onderzoek zijn verzameld in de periode van 2 tot 14 oktober 2023. In totaal hebben 131 van de 255 directeuren en eigenaren van familiebedrijven deelgenomen aan dit onderzoek over het regeerakkoord, waarvan dus bijna alle vragenlijsten volledig bruikbaar waren. Een respons van 50,6%. De onderzoekers zijn zeer dankbaar dat deze families en bedrijven in deze moeilijke periode tijd en energie hebben willen vrijmaken om deel te nemen aan het onderzoek. Zonder hun medewerking hadden wij deze rapportage niet kunnen schrijven.

Disclaimer RSM

De in deze uitgave opgenomen informatie is van algemene aard en heeft geen betrekking op de specifieke omstandigheden van een bepaald individu of een bepaalde entiteit. Hoewel bij de totstandkoming van deze uitgave de grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht, kunnen wij niet garanderen dat de daarin opgenomen informatie op de datum van ontvangst juist en volledig is of dat in de toekomst zal blijven. Op grond van deze informatie dient geen actie ondernomen te worden zonder adequate professionele advisering. RSM Netherlands Holding N.V. kan niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele onjuistheden en de gevolgen hiervan. Het is niet toegestaan de gegevens in deze publicatie te reproduceren in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van RSM Netherlands Holding N.V.

Disclaimer Van Lanschot Kempen

De informatie die is opgenomen in deze publicatie is uitsluitend bestemd voor algemene doeleinden. Met uw individuele specifieke omstandigheden is geen rekening gehouden. De informatie kan niet worden beschouwd als een juridisch, financieel, fiscaal of ander professioneel advies. Wij adviseren u op grond van de informatie niet meteen tot actie over te gaan en voorafgaand aan uw eventuele actie eerst deskundig advies in te winnen. Deze publicatie is geen aanbod en u kunt aan deze publicatie geen rechten ontleen.

Bij de totstandkoming van deze publicatie hebben wij de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht bij de selectie van externe bronnen. Wij kunnen niet garanderen dat de informatie van deze bronnen die in deze publicatie is opgenomen juist en volledig is of in de toekomst zal blijven. Wij aanvaarden geen aansprakelijkheid voor druk- en zetfouten. Wij zijn niet verplicht de informatie die we hebben opgenomen in deze publicatie te actualiseren of te wijzigen. Alle rechten ten aanzien van de inhoud van de publicatie worden voorbehouden, inclusief het recht van wijziging. Het is niet toegestaan de gegevens in de publicatie geheel of gedeeltelijk te reproduceren, in welke vorm dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Van Lanschot Kempen NV.

Overige informatie

Van Lanschot Kempen NV is statutair gevestigd aan de Hooge Steenweg 29, 5211 JN 's-Hertogenbosch, KvK nr. 16038212 met btw-identificatienummer NL001145770B01, is als bank geregistreerd in het Wft-register en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank NV (DNB), Postbus 98, 1000 AB Amsterdam, en de Autoriteit Financiële Markten (AFM), Postbus 11723, 1001 GS Amsterdam. Van Lanschot Kempen kan optreden als aanbieder van betaal-, spaar- en kredietproducten, als bemiddelaar in verzekeringsproducten en als verlener en/of uitvoerder van beleggingsdiensten.

Voor eventuele klachten inzake onze financiële dienstverlening kunt u zich richten tot uw eigen kantoor van Van Lanschot Kempen, de afdeling Kwaliteit & Service, kwaliteit-service@vanlanschotkempen.com of Postbus 1021, 5200 HC 's-Hertogenbosch, of het Klachteninstituut Financiële Dienstverlening (Kifid), Postbus 93257, 2509 AG Den Haag.